

08 SUBAT 2005

2458 ZARINEBAF-SHAHR, Fariba. The wealth of Ottoman princesses during the Tulip age. *The great Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 2: *Economy and society*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000. pp.696-701

lale Devri

08 SUBAT 2005

2249 BAYAK, Cemal. Some significant aspects of the Lale Devri (Tulip Era): 1718-1730. *The great Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 4: *Culture and arts*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.210-222 [Ottoman cultural life.]

lale Devri

Türkiyede Lâle Tarihi

A. Süheyl Ünver

Vakıflar Der.
s.9, sf.265-270, 1971

03 MAYIS 1993

3561 MANSEL, P. An embassy in the Tulip era / Jean-Baptiste Vanmour 1671-1737. *At the Sublime Porte: ambassadors to the Ottoman Empire (1550-1800). 11 May - 3 June 1988*. [Exhibition catalogue.] London: Hazlitt, Gooden & Fox, 1988, pp.41-54

LÂLE

Istanbul Çinilerinde Lâle

Feyzullah Dayıgil

09 MAYIS 1993

Vakıflar Der.
s.2, sf.223-232, 1942

1936 ERİMTAN, Can. The perception of Saadabad: the 'Tulip age' and Ottoman-Safavid rivalry. *Ottoman tulips, Ottoman coffee: leisure and lifestyle in the eighteenth century*. Ed. Dana Sajdi. London: Tauris, 2007, pp.41-62;179-187. (Beyond Istanbul's city walls.)

lale

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

08 TEM 2008

03 MAYIS 2011

418 WALLACE-THOMPSON, Anna. Tulips in the desert: Mahmoud Bakhshi. *Canvas: Art and Culture from the Middle East and Arab World*, 6 v (2010) pp.142-149. [Work in several media by the contemporary Iranian artist.]

lale

882 YAMANAKA, Yuriko. The desert as a realm of unbound passion: love and madness in the tale of Laylā and Majnūn. *Cultural change in the Arab world*. Ed Tetsuo Nishio. Osaka: National Museum of Ethnology, 2001, (Senri Ethnological Studies, 55), pp.147-152. [In early Arabic poetry, and later in most literatures of the Muslim world.]

Laylā ve Majnūn

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1920 *Ottoman tulips, Ottoman coffee: leisure and lifestyle in the eighteenth century*. Ed. Dana Sajdi. London: Tauris, 2007. 262pp.

lale

0315 Ottoman tulips, Ottoman coffee : leisure and lifestyle in the eighteenth century / edited by Dana Sajdi. - London : New York : Tauris Academic Studies, 2007. - X, 262 p. : gráf. ; 23 cm
Bibliografía: p. 224-256
ISBN 978-1-84511-570-8
1. Otomanos - Usos y costumbres - S. XVIII I. Sajdi, Dana II. Título. 39(560)"17"
ICMA 4-58585 R. 65542

lale

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

08 TEM 2008

06 TEM 2008

120045
212 PAVORD, A. *The tulip*. London: Bloomsbury, 1999.
439pp. (Ch.I: A flower of the East, pp.27-55.)

01 MAYIS 2001

15 HAZİRAN 1993

03553 CARSWELL, J. From the tulip to the rose.
Studies in eighteenth century Islamic history, ed.
T.Naff and R.Owen, Carbondale etc., 1977, pp.
328-355.

* LÂLE
- GÜL

956.0792 / STU.E 3028

Lâle

MELIKOFF, I.
La Fleur de la souffrance. Recherche sur le
sens symbolique de Lâle dans la poésie mystique
turco-iranienne.
JA 255 (1967), pp. 341-360

120045

Lâle
• iran
• Türk Edebiyatı

Acı çiçeği. Türk - İran mistik şiirinde
lâle'nin sembolik manası üzerine bir
araştırma.

12

02 KASIM 1993

45 NOT

Journal Asiatique, t. 255, 5, 349-360,
1967 Paris

LA FLEUR DE LA SOUFFRANCE
RECHERCHE
SUR LE SENS SYMBOLIQUE DE *LĀLE*
DANS LA POÉSIE MYSTIQUE
TURCO-IRANIENNE (1)

LĀLE

PAR

I. MELIKOFF

Depuis que le monde européen s'est intéressé à la littérature orientale, les traducteurs ont rendu familières certaines images conventionnelles de la poésie classique, soit persane soit turque, telles la rose, le rossignol, ou la tulipe à laquelle est comparé l'éclat des joues de l'être aimé.

Que ce soit à travers les quatrains de 'Omar Ḥayyām ou les *gazel* de Ḥāfīz, pour ne citer que les auteurs les plus couramment traduits, ces images sont devenues tellement stéréotypées qu'il ne viendrait pas à l'esprit de mettre en doute le sens des termes habituellement employés.

Ainsi, le terme persan *lāle* est-il toujours traduit par « tulipe ».

Voici un exemple, bien connu, tiré de 'Omar Ḥayyām :

« Je suis beau : mon visage est pareil à la tulipe,
ma taille est celle du cyprès,
mais je ne comprends pas pourquoi, sur cette terre de perdition,
le Peintre Éternel m'a-t-il paré de la sorte ? » (2)

En voici un autre, tiré de Ḥāfīz :

« Lorsque le Soleil tendit, au-dessus de l'horizon, sa coupe de vin,
on vit apparaître, sur les joues de l'échanson, des milliers de tulipes » (3).

Osmanlı

-lâle

Lâlesi

5

Prof. Dr. Turhan BAYTOP

12 MAYIS 1992

Şekil 2: Osmanlı lâlesi çeşitlerinden Cüce moru (Lâle mecmûası).

Lâle, Osmanlı İmparatorluğu devrinde, bilhassa XVI.-XVII. yüzyıllar arasında süs bitkisi ve süsleme motifi olarak çok büyük bir önem kazanmıştır. Sultan Üçüncü Ahmed (1673-1736)'in saltanatının son yıllarında (1720-1730) bu ilgi doruk noktasına çıkmış ve bu dönem bazı tarihçiler tarafından Lâle Devri olarak isimlendirilmiştir.⁽⁵⁾

Anadolu'da lâle ile ilgili kültür Türkler'le başlamıştır. Romalılar ve Bizanslılar'ın bu çiçekle ilgilenmeyişleri yüzünden bu devre âit paralar, âbideler veya eşyalar üzerinde lâleye dâir hiçbir şekil bulunmamaktadır.⁽¹⁰⁾ Lâle, süsleme motifi olarak, XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da kullanılmaya başlanmıştır. Yine Anadolu'da, lâleyi şiirlerinde kullanan ilk şair Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî olmuştur.⁽³⁴⁾

Osmanlılar devrinde süs bitkisi olarak İstanbul'da ancak lâle, sümbül ve zerrin gibi soğanlı bitkilerle, karanfil, gül ve menekşeye değer veriliyordu. Önceleri, saray bahçeleri için imparatorluğun değişik bölgelerinden getirilen yabânî bitkiler kullanılmaktaydı. Lâle, Kefe (Kırım'ın güneyinde)'den, sümbül de Maraş ve Halep civarından (Uzeyr) getiriliyordu.⁽⁴⁾ Sultan Üçüncü Murad (1546-1505)'in, saray bahçeleri için sümbül soğanı getirilmesi hakkında yazdığı şu iki buyruğu konuya açıklık getirmektedir:⁽⁶⁾

Saray bahçeleri için Haleb'e tâbi Uzeyr'den sümbül soğanı getirilmesine dair.

Uzeyr Beğine hüküm ki: Bağçelerim mühimmi için beş yüz bin aded sümbül soğanı lâzım olmağın tahsil için Hâssa bağçelerim odabaşlarından Korkud odabaşı irsâl olunmuşdur. Buyurdum ki, vardukda te'hir itmeyüb civâr-ı mezburda bulunan mahallerde gayet âlâsından beş yüz bin aded sümbül soğanların tahsil idüb mezbur odabaşıya teslim itdirüb eğlendirmeyüb emrolunan mîkdârı soğanlar ile bervech-i isti'câl irsâl itmek üzere olasın. Bu babda Haleb Defterdarı'na dahi masraf için lâzım olan akçeyi Halep hazînesinden viresin deyu hükmüm gönderilmiştir. (Korkud'a virildi) fi 18 Rebiülâhîr 987 (14 Haziran 1579).

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI'NDA "LÂLE"

A. Lâlenin Kısa Tarihçesi

Lâle zambakgiller familyasından güzel görünüşlü bir çiçektir. (MEYDAN LAROUSSE, 1987: 783) Soğanlı ve otsu bir süs bitkisi olan lâlenin yaprakları tam kenarlı, oval ve mızraksıdır. Çiçeklerin parlak renkli, hemen hemen birbirine eşit olan altı taç yaprağı vardır. (GELİŞİM, C.7: 2420) Ayrıca çok tohumlu bir bitki olup kapsül yapısında meyveleri vardır. (ANABRİTANNİCA, 1990 C.14: 249).

Batı dillerinde lâle (tulip) adını, sarık mânâsına gelen Farsça "tûlbend" kelimesinden almış (MACKAY, 1989: 35) olup Latince tulipa, gerneirana, Almanca tulpe, Fransızca tulipe, İngilizce tulip, İtalyanca tulipano, Rusça tul'pan kelimesiyle karşılanmaktadır. Avrupalı yazarlar ilk dönemlerde lâleyi tanımadıklarından, bu çiçeği bir çeşit zambak (Lilium) olarak kabul etmiş ve bu düşünüşe göre isimlendirme yapmışlardır. P. Belon "Lils rouges" (Kırmızı zambak), C. Clusius "Lilionarcissus" (Nergis zambağı), P. de Tournefort "Lis de Byzance" (Bizans zambağı), A. Toderini ise "Lys sanguins" (Kan renkli zambak) ismini kullanmışlardır. (BAYTOP, 1992: 1) Tulip kelimesinin kullanımı hakkında Turhan Baytop şöyle demektedir: "Bugün Avrupa ülkelerinde lâle için kullanılan Tulip veya Tulipe kelimesinin aslının O. G. Busbecq'in hatıratına dayanmaktadır. O. G. Busbecq hatıratında Türklerin bu bitkiye "Tulipan" ismini verdiğini yazmıştır. S.W. Murray bu ismin Türklerin başlarına sardıkları "Tûlbent" ile ilgili olduğunu, O.G. Busbecq ile tercümanı arasında meydana gelen bir yanlışlık sonucu ortaya çıktığını söyler" (BAYTOP: 2). Halil Nihâd (Boztepe) ise hazırladığı Nedîm Dîvânı'nın sonuna eklediği "Lügatçe" kısmında 'lâle'nin kırmızı ve kırmızılı bir çiçek olduğu için Farsça, kırmızı anlamına gelen "lâl" den türediğini söylemektedir. (BOZTEPE: 320)

Vatanı çeşitli kaynaklarda Eski Dünya (ANABRİTANNİCA: 249), Güney Avrupa ve Batı Asya (Kafkas, İran) (GELİŞİM: 2156) ve Anadolu (TÜRKİYE: 29) olarak gösterilen lâleye yabancı olarak Akdeniz'in kuzey kıyıları, Japonya ve Orta Asya'da da rastlanmaktadır. (GÖKYAY, 1990: 30) Anadolu'da lâle ile ilgili kültür türkler ile başla-

Ahmet KARTAL

Kırıkkale Ü.Fen-Ed.Fak.

Türk Dili ve Ed. B. Arş. Görevlisi

TULİPOMANİA VE LÂLE ALBÜMLERİ.

SAM SEGAL

Cornelis Danckerts.
(1603-1656).
Bir "Lâle Çılgınlığı" Alegorisi.
Gravür.
Yaklaşık 490 x 585 mm.

LÂLE DEVRİ VE LÂLE İSİMLERİ

Metin HAKVERDİOĞLU

ÖZET

Türk Edebiyatı, çiçek kültürünü nesirde de nazımda da ön plana çıkarmıştır. Bu kültürün bir ürünü de lâle kasideleridir. Lâle adları için bu kasideler değişik bir kaynaktır. Bu çalışmadaki şiirler, FŞM şeklinde kısalttığımız Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasında yer almakta ve edebiyat âlemi ile ilk kez tanışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lâle Devri, Lâle İsimleri, Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası

TULIP AGE AND TULIP NAMES

ABSTRACT

Turkish Literature has made flower culture very important in both prose and poems. One of the products is also tulip kasides. These poems are different kaside from the point of view of forming an example for tulip names. These poems takes place in Fâiz Efendi and Şâkir Bey megarere which we shorten it as FŞM, and it first meets the literature scholar. It is the first time it has met teh-literative world.

Key Words: Tulip Age, tulip names, Mecmua of Faiz Efendi and Şâkir Bey

A. LÂLE HAKKINDA

İran mitolojisine göre bir yaprağın üzerindeki çiğ tanesine yıldırım düşmüş ve alev alan yaprak o haliyle donup kalarak lâlâyek dönmüştür. Göbeğindeki siyahlık da yıldırımdan arta kalan yanık izidir. O günden sonra lâle, rengi ve şekli ile şâirlerin ilgisini çekerek sevgilinin yanağına, şarap dolu kadehe, muma, yaraya vb. benzetilip durmuştur.

Lâlenin ve lâle kültürünün Anadolu'ya Türklerle birlikte geldiği kesindir. Roma ve Bizans'ın nedense hiç ilgilenmediği bu çiçek, Türk tezyinâtında XIII. yüzyıldan itibaren stilize edilmiş olarak Selçuklu âbidelerinde, yazma kitap ve kaplarında görülmeye başlar.

¹ Dr., Amasya Macit Zeren Fen Lisesi, hakverdioglu@mynet.com

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Şiirimizde ise XIV. yüzyılda görülür. Ahmedî, Cemşid ü Hurşid adlı eserinde bu çiçekten bahseder.

Lâle, klasik şiirimize XV. yüzyılda iyiden iyiye yerleşir. Renginden dolayı, kan, mum, şarap, yanak, yara gibi unsurların, şekllinden dolayı da genellikle kadehin benzetilenidir.

“Lâlenin divan şiirindeki temel işlevi; “sevgili, memdûh, güzel, gelin, sâki, hizmetçi, asker” gibi şahıslar; “sevgilinin yanağı, dudağı; âşğın yüzü, vücûdu, kanı, gözyaşı ve yaraları” gibi uzuvlar; “kadeh, şarap, tabak, tâc” gibi eşya; “güneş, ay, yıldız” gibi kozmik unsurlar ve “cennet, gönül, ümit, dert, şiir” gibi kavramlar ile değişik vesilelerle ilişkilendirilmesine dayanır. Anlaşılacağı üzere lâle, divan şiirinde en çok insan uzuvlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca ilişkilendirildiği şahıslar arasında “sevgili ve güzel”, uzuvlar arasında “yanak ve dudak”, eşyalar arasında “kadeh ve şarap”, doğal ve kozmik öğeler arasında “güneş, ay ve ateş”, soyut kavramlar arasında da başta şiirsel terimler olmak üzere olumlu anlam ve çağrışım ifade edenler daha çok dikkat çekmektedirler.”²

Klasik şiirimizde XVI. yüzyıla kadar sözü edilen lâlelerin yabancı türler olduğu muhakkaktır. Yabaniliklerinden, yani dağlarda, kırlarda yetişiyor olmalarından dolayı “taşrah”dırlar. Bunun için utangaç, usul-erkân bilmez bir çiçek olarak düşünülen lâle, bir bakıma utangaçlığın, çekingenliğin sembolüdür.

XVI. yüzyılda kültür yolu ile yeni türleri elde edilmeye başlanan lâle, gül’le amansız bir rekabete girer. Tarihimizde ve dünyada ilk lâle deliliği (tulipomania), XVI. yüzyılda İstanbul’da yaşanmıştır. Kanuni devrinin ünlü Şeyhülislamı Ebussuud Efendi de “Nûr-ı Adn” adını verdiği yeni bir lâle türü elde etmiştir.

“Lâle kelimesindeki harflerin sıraları değiştirildiğinde “Allah” ve “hilâl” kelimelerinin elde edilebildiği anlaşılınca bu çiçeğe ilgi bir kat daha artmıştır. “Eski yazıda “Allah” ve dolayısıyla lâle kelimesinde noktalı harf bulunmadığı için lekeli lâleler makbul sayılmamıştır. Şâirler ve nasirler bu duruma çok önem vermişlerdir”³ “Miyârü’l-Ezhâr yazarı Tabib Mehmed Aşkî Efendi’ye göre lâlenin

² Yavuz Bayram, *Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divân Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi*, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2001, s.314.

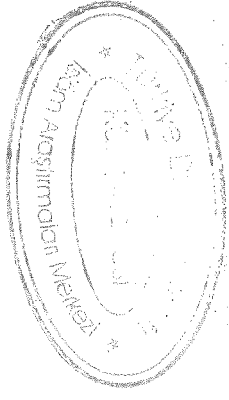
³ Ömer Ferit Kam, *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş*, haz: Halil Çelik, MEB Yay., Ankara 2003, s.155

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

lale: doğunun ışığı

Yüzyıllar boyunca sultanların gözdesi olmuş ve kültürümüzde derin izler bırakmış olan lalenin Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan hikayesini **Hikmet Yaşar Yenigün** kaleme aldı.

Robert Thornton, Laleler, "Temple of Flora" isimli kitaptan, 18. yy.

Klasik Türk Şiirinde Lale / Ahmet Kartal

Akçağ Yayınları / 245

Kaynak Eserler / 54

ISBN 975-338-221-9

*Kapak / Abdulkerim Erdoğan
Sayfa Düzeni / Hikmet Karatosun
Baskı Yılı / 1998
Baskı / Burak Matbaası - 255 09 94*

*Genel Yönetmen / Ahmet Hikmet Ünalmiş
Yayın Yönetmeni / Hüseyin Hüsnü Yazıcı*

*Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay/ANKARA
Tel : 0 312 432 17 98 - 433 86 51
Faks: 432 28 52*

14 HAZİRAN 1995

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE

LÂLE

Ahmet KARTAL

AKÇAĞ

İstanbul Tuna Cad. 8/1
Kızılay/ANKARA
Telp: 0312 432 17 98
Tlx: 433 86 51
Faks: 432 28 52
63724
T811
KAR-K
Las. No:

KLÂSİK TÜRK EBİYATI'NDA "LÂLE"-II

I- Lâle - Jâle (Şebnem, Çiğ tanesi)¹ Münasebeti

Lâle şekil itibariyle kadehe benzetilir. Bâkî lâlenin iç yapraklarında bulunan jâleleri paraya benzeterek, lâlenin "çemen bezminde" gonca gibi altınlarını toplayıp saklamadığını onları açıkça kadehe koyduğunu söyler:

*Jâle nakdin kadehe koydu çemen bezminde
Cem' idüp saklamadı gonca gibi zer lâle*

Nef'î ise lâleyi kâseye benzeterek, lâlenin içinin, gümüşe benzettiği şebnem ile dolduğunu ifade eder:

*Kâse-i gonca nice pür-zer ise feyzinden
Kâse-i lâle de bi-şebnem olurdu pür-sim*

Her ne kadar lâle kelimesi noktasız harflerle yazılsa da jâle onun yapraklarını tezyin eder:

*Müzeyyen eyledi evrâk-ı lâleyi şeb-nem
Hurûf-ı lâlede olmaz egerçi nokta revâ
Fuzûlî*

Lâle, jâlelerle dolduğu zaman 'işret ü ayş' etmenin sebebi olur:

*Güldü gül açıldı nergis lâle doldu jâleden
Ey hoş ol kim işret ü ayş etmege esbâbı var
Fuzûlî*

Bâkî, kanlı kadehe benzettiği lâlelerin, jâleleri kara bağırlarına basarak kederlerini atıp zevk u safaya başladıklarını belirtir²:

*Gülşende basdı jâleleri kara bacrına
İrdi safâya lâle-i hûnün piyâleler*

Sun'î ise, damla damla akan göz yaşını jâlelere benzeterek, onların lâleleri çiy taneleriyle doldurduğunu söyler:

*Döktü ol gonca gül üzre nergisinden jâleler
Dâne dâne eşkten pür jâle oldu lâleler*

Jâle damlalarıyla dolu olan lâle-i hamrâ, 'dürr ü gevher'le dolu olan mercân kâseye benzer:

*Katre-i jâleyle şekl-i lâle-i hamrâyı gör
Dürr ü gevherden pür olmuş kâse-i mercânidür
Ahmed Paşa*

Ahmet KARTAL

Kırıkkale Ü., Fen-Ed. Fak., Türk Dili ve Ed. B.
Arş. Görevlisi

1997
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

TÜRKİYE'DE LÂLE TARİHİ

Dergi / Kitap
Kütüphanada Mevcuttur

A. Süheyl ÜNVER

Lâle Türkiye'nin asırlardır en eski, tabii, an'anesine girmiş, efsanevî süs çiçeklerindedir. Orta doğu ve yakın doğunun dağlarında öbek öbek tarlalar halinde yetişir. Bu cihetle mâlumumuzdur.

Onikinci asırdan itibaren stilize olarak süslerimize kadar girmiştir. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu ve feodalite beylikleri zamanında bu konu ayrıca ele alınacak kadar önemlidir.

Anadolu'da Lâle için mısralar söyleyen, XIII. asırda ilk şairimiz Mevlâna Celâleddînî Rûmî'dir. Mevlâna: "Dıştan kırmızı bir neş'e gibi görünen çemen (bahçe) lâlesinin içinde gizli siyah rengi düşünmüş. Ve onun açılmasını, tebessümlerin en bedbahtı" sayılmıştı. Zira o zaman lâlenin teraveti geçmiş oluyor, solmak üzeredir. Önce feodalite beyliği olan Osmanlı İmparatorluğunun başında XIV. ve XV. asırlarda bu çiçeğe karşı tarihlere intikal etmemiş, gizli ve sessiz bir sevgi vardır.

22,5 yaşında, 1453 de İstanbul'u پایتخت yapan Fatih Sultan Mehmed, aynı zamanda kuvvetli bir kültüre sahipti, şairdir. Divanında Lâlezar ismi geçer.

Sâkiya! Mey sun ki, lâlezâr elden gider.

"Ey bize ikram edici! Şarabı hemen takdîm et ki, lâle bahçesinin zamanı geçmektedir." diyor.

Devrinin tarihçisi Dursun Bey: "Fetihten sonra İstanbulda Fatih'in

bahçelere ve lâleliklere önem verdiğini "Ebbülfeth tarihi"nde yazar.

Aynı asırda Yavuz Sultan Selim'in Şeyhülislâmı çok âlim bir zat olan İbni Kemal, lâleyi, pek iyi tanır ve onu teşbihlerde kullanır.

Meşhur tarihinde savaşıardan söz ederken davranışlarını bağ, bahçe ve çemenlere benzetir. Bir asker topluluğunu anlatırken başında kırmızı böklü neferleri lâleliklere benzetir.

XVI. asırda bütün şaşaasıyla tamamen stilize edilerek bine yakın çeşit ve renklerde duvar çinilerimizde, en hâkim çiçek lâledir. Şairlerin medlûllerinde de lâyük olduğu yerini almıştır. Fresklerde ve kumaş süslemelerinde ve kitap tezyinatında daima terkiplere girmiştir. Lâkin halk da pek sevdiği bu çiçeği her tarafta bol yetiştirmiştir.

O kadar ki, Kanunî Sultan Süleyman yanına Avusturya ile, barış sağlama maksadı ile gelen Busbecq Edirne'den yazdığı 1 Eylül 1555 günlü mektubunda lâle, sünbül, nergis gibi çiçekleri gördüğünü, mevsimin geçmiş olmasına rağmen havaların uygun gitmesi yüzünden bunların açmakta olduğunu bildirir ve lâle hakkında şu bilgiyi verir:

— Lâlelerin kokusu pek azdır yahut tamamen kokusuzdur. Fakat güzellikleri ve renklerinin çeşidi insanı hayran bırakır.

Busbecq, dönerken lâleyi yurduna ulaştırmayı da kendisine ödev bilmiş-

Istanbul); I. Mélikoff, *La Fleur de la Souf-france—recherche sur le sens symbolique de Lāle dans la poésie turco-iraniennne*, in *JA* (1967), 341-60; eadem, *Le rituel du Helvā—Recherches sur une coutume des corporations de métiers dans la Turquie médiévale*, in *Isl.*, xxxix (1964), 180-91; Lady Mary Wortley-Montagu, *The complete letters*, ed. R. Halsband, 3 vols., Oxford 1965-7; Muṣṭafā Pasha, *Natā'idj al-wukū'āt*, iii, Istanbul 1327; Nedim, *Diwān*, ed. Abdūlbāki Gölpınarlı, Istanbul 1951; Sāmī-Shākir-Şubhī, *Ta'rikkh*, Istanbul 1198; Mary Lucille Shay, *The Ottoman Empire from 1720-1734, as revealed in the Despatches of the Venetian Baili*, Urbana 1944; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, cilt iv, 1. bölüm (*Karlofca anlaş-masından xviii. yüzyılın sonlarına kadar*), Ankara 1978 (1st ed. Ankara 1956); A. Vandal, *Le Pacha Bonneval*, Paris 1885 (publ. of Cercle St. Simon, no. 1); idem, *Une ambassade française en Orient sous Louis XV, la Mission du Marquis de Ville-neuve 1728-1741*, Paris 1887; W. L. Wright, *Ottoman statecraft—the Book of Counsel for Vezirs and Governors . . . of Sarı Mehmed Paşa*, Princeton 1935. (I. MELIKOFF)

— **LĀLEZARĪ**, SHAYKH MEHMED, Ottoman author of a work on tulips, the *Mizān al-ashār* "Balance of flowers". This treatise on the cultivation of tulips was composed in the reign of Sultan Ahmad III (1115-43/1703-30), who had given the author the title of *Shūkūfe-perwerān* "cultivator of blossoms" on the suggestion of the grand vizier Ibrāhīm Pasha between 1718 and 1730.

Bibliography: H. Fr. von Diez, *Denkwürdig-keiten aus Asien*, Halle and Berlin 1815, ii, 1 ff., reprinted as *Vom Tulpen- und Narcissen-Bau in der Türkei aus dem Türkischen des Scheich Muham-med Lalezari*, Halle and Berlin 1815; Pertsch, *Katalog der türk. Hss. Berlin*, 305, no. 232. See also LĀLE DEVRI. (TH. MENZEL)

× **LĀLEZARĪ**, SHAYKH MEHMED TĀHIR, Ottoman *kādi* and author of several theological works, often known as *Kādi Mehmed*.

The date of his birth is unknown, but he was born in Istanbul and was presumably connected with the Lālezār quarter near the Fātiḥ Mosque. He became a *mollā* and a *müderriis*. In 1201/1786-7 he was *kādi* at Eyyüb, and then on 30 Muḥarram 1204/20 October 1789 he died at his house in Rumeli Hişār. None of his extant works has been printed, but these all exist in manuscript in Istanbul libraries. They include a series of theological commentaries, such as the *Mizān al-mukīm fī ma'rifat al-ḥisās al-mustahim*, the *Daj' i'tirād Rāghib Pasha fī ḥakk al-fuṣūṣ*, and one on the *Kaṣīde-yi nūniyye*, and various others on works of leading Sunnī scholars like al-Māturidī, al-Ghazālī, 'Abd al-Kādir al-Djilāni and al-Birgawī.

Bibliography: Hüseyin Aywānsaraylī, *Hadikat al-djawāmi'*, Istanbul 1281/1864-5, i, 190; Bursal Mehmed Tāhir, *Othmānli mü'ellifleri*, i, 349; Mehmed Thüreyyā, *Sidjill-i 'Othmāni*, iii, 243; *IA*, art. *Mehmed Tāhir* (M. Münir Aktepe). (ED.)

— **LĀLISH**, a valley some 30 miles/50 km north-north-east of Mawṣil in 'Irāk, in the *ḥadā'* of Shay-khān and in a largely Kurdish mountain area, famed as the principal pilgrimage centre of the Yazidī sect [see YAZIDIS]. The *djama'iyya* of the Yazidīs is held from the 23th to the 30th September O.S. (6th to the 13th October N.S.) each year, and revolves round the shrine of the founder, Shaykh 'Adī b. Muṣāfir [q.v.] and the tombs of other early saints of the sect. The first European to attend and

describe the festival seems to have been Sir Henry Layard in 1846 and 1849; a valuable description of the ceremonies as they were held in the 1940s is given by C. J. Edmonds, *A pilgrimage to Lalish*, London 1967.

Bibliography: given in the article. (ED.)

— **LALITPUR**, the name of a town in the Bundelkhand region of Central India, administratively in the southwards-protruding tongue of the former United Provinces, Uttar Pradesh of the Indian Union. It is situated in lat. 24° 42' N. and long. 78° 28' E. on the Great Indian Peninsula Railway and on the Kānpūr (Cawnpore)—Saugor road. Tradition ascribes its foundation to Lalitā, wife of a Deccani Rādjā, and till the early 16th century it was held by the Gond. In the 17th century it fell within the Bundelā state of Čandē j. In the first half of the 19th century, it passed from Marāthā control to that of the British, and in 1844 the District of Čandēri was formed, with its name changed in 1861 to that of Lalitpūr; in 1891 it was absorbed into Jhānsi District. The Čandēri and Lalitpūr Districts were centres of fighting, under the leadership of Rādjā Mardān Singh of Banpūr during the Indian Mutiny of 1857-8, and Lalitpūr town was temporarily abandoned by British troops. The antiquities of Lalitpūr include several Hindu and Jain temples, and there is an inscription of Sultan Firūz Shāh Tughlūk dated 759/1358.

Bibliography: *Imperial gazeteer of India*, xiv, 138-9, xvi, 133-4; D. L. Drake-Brockman, *District gazeteers of the U.P. of Agra and Oudh*. xxiv. *Jhansi*, Allahabad 1909, 213 ff., 286-93. (ED.)

— **LALLŪDĪ LĀL**, the most important translator of Sanskrit works into Brajī-bhāshā prose at the Fort William College, Calcutta. Born at Āgra in 1763 of a family of Brahmin priests, in 1786 he sought employment with Nawwāb Mubārak al-Dawla of Murshidābād and then settled in Calcutta, where he died in 1835.

In 1802 John Gilchrist, the Professor of Hindustāni (later known as Hindī and Urdū) at the Fort William College, appointed Lallūdjī as an assistant in Brajī-bhāshā. His primary duties were to help the Professor in his publications of a Hindustāni grammar and dictionary. Lallūdjī also collaborated with the senior Muslim translators of Hindustāni in their works. Based on Lallūdjī's interpretation, Kāzim 'Alī Djawān translated *Shakuntala*, the celebrated Sanskrit drama of Kālidāsa (ca. 375-455 A.D.). Lallūdjī also translated a book on Hindū polity and wrote an elementary manual of Brajī-bhāshā, but became infinitely more famous for his *Premśāgar*. This is a translation of the tenth book of the *Bhāgavata Purāna* or *Srimad Bhāgavatam*, containing the life story of Krishna, especially of his boyhood. The original Sanskrit was first translated into Brajī-bhāshā poetry by Čaturbhujidās in 1510, and Lallūdjī translated it into lucid Brajī prose, which even the Muslims of that century praised highly, both for its content and its language.

Bibliography: In addition to references in the article HINDI, see T. Roebuck, *Annals of the College of Fort William, Calcutta 1819; Proceedings of the College of Fort William 1801-1805*, National Archives, New Delhi. (S. A. A. RIZVI)

— **LĀM**, the 23rd letter of the Arabic alphabet, transcribed as *l*; numerical value 30 [see ABEJAD].

Definition: *fricative, lateral, voiced*. It is called a *liquid* (H. Fleisch, *Traité*, i, § 3 b) because of the fluidity of its emission. This act of emission comes

The Tulip:

a Symbol of Two Nations

edited by

Michiel Roding
Hans Theunissen

Lale

13 NISAN 1994

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	1 25398
Tasnif No:	635.0 TULIP

M. Th. Houtsma Stichting / Turco-Dutch Friendship Association
Utrecht / İstanbul 1993

D 737
3/19/2

İslâm mimarisinde uygulanan gül şeklinde yuvarlak tezyinî motiflere *gülçe* denir. Bunlar bir daire içine yerleştirilmiş yapraklardan oluşmakta, tavan göbeklerinde, kubbelerin ortasında, bazı yüzeyleri süslemek için kullanılmaktadır. Kabartma olarak bir çivi başı gibi gül şeklinde yapılan süslemelere de *gülmih* (kabara) denir. Daire simgeler arasında sonsuzluğun ve zamansızlığın ifadesi olarak en güçlü olanlardan birisidir. Kaynağı ve sonu içerdiği için evren düzeninin, evrendeki birlik ve bütünlüğün başlıca ifadesidir. Camilerin taç kapılarının nişlerinin iki yanına yerleştirilen gülmih yuvarlak ve kabarık yarım küre şeklinde taş veya madenden bir süsleme motifi olarak yukarıda açıklanmaya çalışılan simgesel anlamlar içermekte, ayrıca gülmih sandık, çekmece ve aynalarda da gümüş ve altın yaldızlı olarak kullanılmaktadır. Gül, gülçe, rozet, madalyon olarak isimlendirilen bu motif çiniden mezar taşlarına dek Osmanlı sanatının hemen her alanında yaygın biçimde kullanılmıştır.³

Lâle Motifi

Türk süsleme sanatında çok kullanılan diğer bir çiçek motifi lâle, zambak grubundan soğandan yetişen iri yapraklı bir çiçektir. İran kaynaklı olduğu zannedilmekte, 17. yüzyılda Hollanda'dan Türkiye'ye getirildiği bilinmektedir. 18. yüzyılda III. Sultan Ahmed Döneminde (1718-1730) bu çiçeğe çok önem verildiğinden bu dönem 'Lâle Devri' olarak isimlendirilmiştir. Bu dönemde süsleme sanatlarının hemen her çeşidi içinde lâlenin çok önemli yer tuttuğu görülmektedir. Lâleye verilen bu önemin sebebi eski harflerle 'lâm, elif, lâm, he' olarak yazılan lâlenin 'Allah' ismindeki harfleri taşımasıdır. Lâle mistik açıdan bakıldığında Tanrı'nın birliğini simgeler.⁴ Her soğan sadece bir sap ve bir çiçek verdiği için lâle, tevhit işareti sayılmaktadır. 'Allah'ın başındaki 'Elif' harfi ile de lâle arasında bir benzerlik kurulabildiği gibi, ebced hesabı ile 'Allah' ve lâle sözcükleri '66' sayısını vermektedir. Tüm bu benzetme ve rastlantıların bir sonucu olarak lâle doğal ve estetik güzelliğinin yanı sıra İslâmî bir yorumla kutsal sayılmıştır. Tanrı'nın yaratıcılığını en güzel yansıtan varlık kabul edilmiştir. Edirne Selimiye Camisi'nin müezzin mahfilini tutan mermer sütunlardan birinin üzerinde kabartma olarak yer alan ters bir lâle görülmektedir. Böyle ters çevrildiğinde eski harflerle lâle hilâl anlamına gelmekte, hilâl de Osmanlı Devleti'nin simgesidir.⁵ Lâlenin ters olarak yerleştirilmesi caminin yıkılmaması ve hilâlin yere düşmemesi için dikkat edilmesini önermektedir. Eğer hilâl yere düşerse, Türk Devleti yıkılacak demektir.

Lâlenin bir başka özelliği de İstanbul'un simgesi olarak kabul görmesidir. 16. yüzyıldan 18. yüzyılın sonlarına dek İstanbul'da soyluluğu ve kent inceliğini göstermiştir. İstanbul'da ilk kültür lâlelerini yetiştirenlerden birisi de Şeyhülislâm Ebusuud Efendi'dir. Pek çok şeyh ve imam da, Ebusuud Efendi gibi cami ve tekke bahçelerinde lâle yetiştirmişlerdir. Tüm süsleme sanatlarında kullanıldığı gibi, 'Avnî' mahlası ile Fatih Sultan Mehmed, Necâtî, Bâkî, Nâbî, Nedim gibi divan edebiyatı şairleri de lâleyi şiirlerinde kullanmıştır. Valide Camii, Hürrem Sultan Türbesi, Üsküdar Atik Valide Camii, Topkapı III. Ahmed Odası (Kalemişi), Tophane III. Ahmet Çeşmesi, Bereketzade Çeşmesi güzel lâle motiflerinin yer aldığı bir kaç eserdir.

Sanat ve İnanç: Rifki Melâl Meriç Anısına,
cilt: II, İstanbul-2004, s.245-249

[Yayın Haz. Banu Mahir - Hâlenur Kâtipoğlu]

THE IMPACT OF TULIPS ON OTTOMAN ART AND SOCIETY

Prof. Dr. Filiz ÖZER

Tulips are originally Central Asian flowers. However, wild tulips also existed for a very long period of time, in Anatolia. It has been pointed out that, most credibly as early as 2000 BC, Hittites included tulips among the flowers they celebrated during their spring festivals.¹ In fact, Anatolian wild tulips were frequently noticed by Matrakçı Nasuh, the well known 16th-century miniature painter of Ottoman urban and rural sights. In his depictions of the countryside, such as lake Latif between Kayseri and Sivas (fig. 1), wild tulips of Anatolia are clearly visible.

For three centuries tulips became one of the dominant images in Ottoman art. The main reason for the popularity of the tulip image is probably, because it had mystical symbolism. The Ottoman word *lâle* (tulip) is an anagram of the word Allah. It has been claimed that, this statement needs qualifying, because until the 18th century *lâle* did not necessarily mean simply tulip.² It is true that before the 18th century all wild flowers were called tulips (*lâle*) and all cultivated flowers were rose (*gül*). Tulips were differentiated from other flowers as the *dülbend lâlesi* or turban *lâle*. Hence, the source of the word tulip in many of the Western languages. Nevertheless, even during the earlier period when Ottomans used the word *lâle* generally to mean all wild flowers, more often than not, they

SANAT TARİHİ DEFTERLERİ

sayı: 3 (1999) İstanbul

s. 7-33

D. 1684

22 EYLÜL 2000

¹ T.Baytop, "The Tulip in Istanbul During the Ottoman Period", *The Tulip: a Symbol of Two Nations*, ed. M. Rading and H.Theunissen, Utrecht: Waanders, Zwalâle, 1998, p. 51.

² N.Atasoy and J.Raby, *İznik*, London: Alexandria Press, 1989, p. 223.

der ki: Türkistan'da iki memleket arasında bir akabe (geçit) vardır. Bu derbenden geçmek isteyenler bindikleri ve yük yüklettikleri hayvanların ayaklarına keçe sararlar ve gayet yavaş yürürler, tâ ki o hayvanların nal ve tırnakları o tehlikeli yolun taşlarına çarpmasın. Eğer hayvanların tırnağı o taşa dokunursa veya hayvanı sıkı sürmekten dolayı bir taş zedelenirse hemen hava kararır etrafta bulutlar peyda olur ve yağmur başlar. Mevsim kış ise, yağmur tufan gibi şiddetli yağar yollar kapanır. Mezkûr diyardan geçenler bu taşlardan alarak Türkistan şehirlerine ve sair yerlere götürürler. Bir yerde kar ve yağmur yağdırmak isteseler su ile dolu bir kaba bu taşlardan birini koyup yüksek bir yere bırakırlar ve istedikleri yerine gelir. Nasîr Tûsî *Tensukname*'de ve diğer müellifler kendi eserlerinde akabe hikâyesi Muhammed bin Zekerîyya'ya mahsus değil, Türkistan diyarında böyle geçilmesi güç boğazlar çoktur ve oradan geçenlerin bu hali gördükleri meşhurdur. Hattâ o muhataralı geçitlerden geçerken bağırarak, yüksek sesle konuşmak, bir şey yıkamak, abdest bozmak ve biraz siyah renkli şeyleri bile suya koymak câiz değildir. Eğer bunlardan biri yapılırsa yaz ise yağmur, kış ise kar yağar, fırtına çıkar, demişlerdir.

Ebûlbekât Nişabûrî, mezkûr halleri yazıldığı üzere bildirdikten sonra, bu garib şeyler sözlerine inanılır kimselerce meşhur ve çok mütavaterdir ve kimse bunu inkâr edip aksini iddiâ etmemiştir. Ancak üstad Ebu-Reyhan Biruni'nin, bu hikâyeleri alaya alıp, benim nazarımda bu cins iş, yâni tabiate hükmetmek insanların ve taşların yapabileceği işlerden değildir. Bu rivayetler hikâyeye kabilindedir, demiş olması galiba kendisine sözlerine inanılır bilgilerin bize kadar gelen rivayetlerinin varmadığından dolayıdır. Düşünecek olursak Ebu-Reyhan haklı ise de bu hadiseleri gözleriyle görenlerin verdikleri haberler çok yayılmıştır ve kat'iyen vesveseye hacet yoktur, demişlerdir.

Hikmet (fizik) bilenlerden Ebül-Abbas Tifaşî ise vuku'una inandığını *Ezharî'l-efkâr* adlı eserinde malûm olduğu üzere, inanılır insanlardan rivâyetlerini naklettikten sonra Yûsuf suresinden seçtiği bir âyetle demek istiyor ki: «Semalarda ve yerde nice hakikatler vardır ki yanlarından geçerler de o hakikatlerden gözlerini çevirirler. Bu işin hakikatini Allâh bilir ve o herşeye kadirdir».

Tarih Dergisi, s.4, 1952 İstanbul, s.85-126

DAMAD İBRAHİM PAŞA DEVRİNDE LÂLE

M. Münir Aktepe

Bugün lâle denilince onunla alâkalı bir devre, bâzılarının doğru-yanlış lâle devri adını verdikleri, Damad İbrahim Paşa'nın sadaret zamanı hatıra gelmemek mümkün değildir. Bu sebebledir ki ilk bakışta, bizde, lâlenin XVIII. asrın başında, Ahmed III.'ün saltanatı ve bilhassa Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadareti esnasında zuhûr ve inkişaf etmiş zehabı hâsıl oluyor. Halbuki bu mesele ile biraz yakından meşgul olanlar, mütenevvi renkli bu güzel çiçeğin çok daha önceleri memleketimizde mevcut bulunduğunu, devlet ricali ve hattâ padişahlar dahil bir çok kimselerin lâle ile alâkadar olduğunu görürler. Lâlenin milli edebiyatımızda ve bilhassa Türk tezyinî san'atlarında işgal etmiş olduğu mevkie bakılırsa, bu çiçeğin çok eski bir devirden itibaren kültür hayatımıza girmiş bulunduğu anlaşılır.

Lâleye, XVI. ve XVII. asırlarda, yâni Osmanlı İmparatorluğunun en haşmetli devirlerinde, memleketimiz dahilinde büyük bir ehemmiyet verilmiş, çiniler, kumaşlar ile mermer ve tahta eşya üzerinde süsleyici bir motif olarak kullanıldığı gibi saraylarda, vüze ve ulema konaklarında, hattâ mütevazı sınıfın bahçelerinde, süslemek maksadiyle ekilen karanfil, gül, sümbül nev'inden çiçeklerin başında yer almıştır.

Biz burada, mevzu'umuz haricinde kalan, lâlenin menşei ve tarihçesi, edebiyatımıza ve san'at hayatımıza ne zaman ve ne şekilde girmiş olduğu meseleleri üzerinde uzun uzadıya durmayacağız. Tedkik ettiğimiz eserlerden lâlenin, esas itibariyle bir Şark çiçeği olduğunu, umumiyetle yabanî nev'inin Japonya, Cenubî ve Orta Asya ile Kafkasya'nın, İran'ın ve kısmen Türkiye'nin bazı müsâid yerlerinde yetiştiğini, daha ziyade XVI. asırda, bu bölgelerden Avrupa kıtasına oradan da Amerika'ya geçtiğini söylemekle iktifa edeceğiz¹.

¹ Muhtelif dillerde neşr edilmiş ansiklopedilerde ki, lâleye dâir makalelerden bu hususta derli-toplu malûmat elde etmek mümkündür.

Değiştirilmedi
Kıtap Mevcuttur

Sâkînâmenin beyit sayısı, daha önce ifade edildiği gibi 296 olup M1, M2 ve M3 nüshalarında aynıdır. Nüshalardan birisi dışında, beyit sıralamasında da bir farklılık bulunmamaktadır. Buradaki metinde 136. sırada yer alan beyit, M1 nüshasında 132. sırada; M2 ve M3 nüshalarında 136. sırada yer almaktadır.

Sonuç olarak, sâkînâmeler, klasik Türk edebiyatında önemli bir yer tutan ve birçok divan şairinin divanlarında görülen edebî türlerdendir. Türk edebiyatında sâkînâmelerin, henüz ayrıntılı ve sistemli bir şekilde incelendiğini söylemek zordur. Bu tür şiirler üzerinde ayrıntılı ve kapsamlı araştırmalar ortaya koymadan, klasik Türk edebiyatı ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak tutarlı görünmemektedir. Sâkînâme türündeki şiirleri doğru bir şekilde değerlendirip tanımlayabilmek ve üzerinde bilimsel çözümlenmelerde bulunabilmek için, bu konuda daha fazla bilimsel çalışmalar yapılmalıdır.

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA LÂLE VE EDEBÎ BİR TÜR ÖRNEĞİ OLARAK LÂLE ŞİİRLERİ

Sevda ÖNAL*

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında ilk olarak Mevlânâ'nın şiirleriyle varlığını gösteren lâle, XIV. yy'dan sonra çeşitli özellikleriyle şiirimizde yer alır. Klasik Türk şiirinde XVI. yy'a kadar yabanî ve taşralı bir çiçek olarak değerlendirilen lâle, özellikle Lâle Devri'nden sonra şairlerin vazgeçemediği temalardan biri olur. XVII. yy'da ilk örnekleri görülen lâle konulu şiirler ve esâmî-i lâle manzumeleri yeni ve geç kalmış bir tür olarak pek çok şairin divanında yer almıştır.

Anahtar kelimeler: Lâle, Lâle Devri, esâmî-i lâle

TULIP IN CLASSIC TURKISH LITERATURE AND TULIP KASSIDES AS A LITERARY GENRE

ABSTRACT

Tulip appearing for the first time in Classic Turkish literature with Mevlana's kassides took place in our poetry with its different features after 14th century. Tulip seen as a wild and rural flower in Classic Turkish Poetry until 16th century became one of the indispensable themas for poets especially after the Tulip Age. The poems including tulip themas and carrying tulip names whose first examples appeared in the 17th century took place in the divan of many poets as a new and a late genre.

Key Words: Tulip, the Tulip Age, tulip names

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

911-927.